

IMPORTANCE OF KARAKALPAK FOLKLORE IN EDUCATING A MATURE PERSON

Aytmuratova Ziba

Karakalpak State University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11104706>

ARTICLE INFO

Received: 24th April 2024

Accepted: 29th April 2024

Online: 30th April 2024

KEYWORDS

Karakalpak people, folklore, heritage, culture, traditions, works, music, lyrics, epic, history, learning, preservation, transmission, values.

ABSTRACT

Folklore is an integral part of national culture and plays an important role in shaping its self-concept, values and identity. The people of Karakalpakstan have a rich heritage of folklore passed down from generation to generation. This article examines the significance of the folklore of the Karakalpak people in the upbringing of a mature person and its influence on the formation of a person through acquaintance with the traditions, values and history of this people. Particular attention is paid to the analysis of folklore works, their role in the development of patriotism and respect for the culture and heritage of ancestors.

QORAQALPOQ FOLKLORINING YETUK SHAXSNI TARBIYALASHDA AHAMIYATI

Aytmuratova Ziba

Qoraqalpoq davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11104706>

ARTICLE INFO

Received: 24th April 2024

Accepted: 29th April 2024

Online: 30th April 2024

KEYWORDS

Qoraqalpoq xalqi, folklor, meros, madaniyat, an'analar, asarlar, musiqa, lirika, doston, tarix, o'rganish, saqlash, uzatish, qadriyatlar.

ABSTRACT

Folklor xalq madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, uning o'zini anglashi, qadriyatlari va o'ziga xosligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Qoraqalpoq'iston xalqi avloddan-avlodga o'tib kelayotgan folklorning boy merosiga ega. Ushbu maqolada Qoraqalpoq xalqining folklorining yetuk shaxsni tarbiyalashdagi ahamiyatini va uning ushbu xalqning urf-odatlarini, qadriyatlari va tarixi bilan tanishish orqali shaxsni shakllantirishga ta'siri ko'rib chiqiladi. Folklor asarlarini, ularning vatanparvarlik va ajdodlar madaniyati va merosiga hurmatni rivojlantirishdagi rolini tahlil qilishga alohida e'tibor qaratiladi.

Qoraqalpoq folklori juda qadimiy tarixga ega. Bu ko'plab turkiyzabon xalqlar uchun umumiy bo'lgan sak-massaget qabilalari Sharqiy Orol qirg'og'ida (miloddan avvalgi 10-7

asrlar) va bizning davrimizga qadar yashagan odamlarning hayotini aks ettiradi. Bundan tashqari, u juda katta tadqiqot tarixiga ega. 18 - asrda rus tadqiqotchilari Muravin va Gladyshev 1740-41 yillarda Orskdan Xivaga sayohat qilib, qoraqalpoqlar orasida etnografik yozuvlarni yuritdilar. 1759 yilga P. Rychkovning yozuvlari kiradi. 1757-58 yillarda taniqli qozoq olimi Ch.Valixanov qoraqalpoqlar orasida bo'lib, bir nechta folklor asarlarini yozib oldi va xalqning ijro mahoratini juda yuqori baholadi. 1875 yilda N. Karazin tomonidan "qadimgi va yangi Rossiya" jurnalida Chimboyda yozib olingan "ayollar xonligi haqidagi ertak" chop etilgan [5].

Qoraqalpoq folklori quyidagi tasnifni nazarda tutadi: 1) qosiqalar (qo'shiqlar), 2) aytimlar, dualar (fitnalar), 3) aytislar (og'zaki musobaqa), 4) sheshenlik so'zlar (xalq aforizmlari, dono so'zlar), 5) jumbaqlar (topishmoqlar), 6) ja'nltpashlar (til burmalari), 7) naqil-maqallar (maqollar), 8) erteklar (ertaklar), 9)ápsanalar (afsonalar), 10)ráviyatlar (rivoyatlar), 11)añizlar (afsonalar), 12)kúldirgi sozlar (latifalar), 13)tolgawlar (epik tarixiy qo'shiqlar), 14)dastanlar.

Qoraqalpoq folklorining eng katta janri xalq qo'shiqlaridir. A. Tajimuratov ularni quyidagilarga bo'lishni taklif qiladi: 1) miynet qosiqalari (mehnat bilan bog'liq qo'shiqlar), 2) muxabbat qosiqalari (sevgi), 3) balalar qosiqalari (bolalar qo'shiqlari), 4) Terme (ibratli, tarbiyaviy qo'shiqlar), 5) tariyxiy (tarixiy qo'shiqlar), 6) tolqawlar (epik tarixiy qo'shiqlar), 7) salt-dastur jirlari (marosim qo'shiqlari) [2].

Mehnat faoliyati bilan bog'liq qo'shiqlar yer yetishtirish, ekish, sug'orish, o'rim-yig'im va hokazolarda ijro etiladi. Masalan, Arba aydasam..., Arqasi Dawqara..., Juwari ektim kimler menen aralas...". Tuyg'ular bilan bog'liq sevgi qo'shiqlari ularda go'zallik, poklik, histuyg'ularning chuqurligi, hurmat, sadoqat haqida kuylanadi. Masalan, "Ayjamal", "Aksungul", "Qiz Minayim" va boshqalar. Bolalar qo'shiqlari dunyoni bilishga, atrof-muhitda ishtirok etishga, go'zallik, Mehribonlik va boshqalar tushunchalarini o'zlashtirishga yordam beradi. Masalan, "Tulkishek", "Awelemen-duwelemen", "Hakke qayda", "Ayqulash" va boshqalar. Tarixiy qo'shiqlar tarixiy voqealar bilan bog'liq, ular haqida hikoya qiladi, ularga baho beradi. Masalan, "Qoraqalpoq", "Baysinga", "Jeti uyge bir beldar", va boshqalar.

Termeler yashashga, yomonni-yaxshilikni, baxtni-baxtsizlikni va boshqalarni tushunishga o'rgatiladi.

Ritual she'riyat xalq marosimlari bilan bog'liq. Bunga toy baslaw, hawjar, Sinsiw, Betashar, joqlaw kabi qo'shiqlar kiradi. Kelinning uyidagi to'yda qizlar tomonidan ijro etiladigan hawjar qo'shig'i ham ushbu janr bilan chambarchas bog'liq. O'g'illaru-to'yda kelinning nolasi, Betashar-to'yda kuyovni eri tomonidan yangi qarindoshlari, shuningdek, ovulning taniqli odamlari bilan tanishtirish uchun qo'shiq. Shuningdek, u erining uyida qanday turishi kerakligi haqida ko'rsatma beriladi: mehnatsevar, sodiq, xotirjam va hokazo. Joklaw - dafn marosimida (etti, qirq, yuz kun, bir yil) marhumga yaqin ayollar, ba'zan maxsus yig'lovchilar tomonidan ijro etiladi [3].

Folklor qoraqalpoq madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, ularning tarixi, urf-odatlarini va qadriyatlarini saqlash va yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Qoraqalpoqlar ertaklar, afsonalar, qo'shiqlar, raqslar, masallar va boshqalarni o'z ichiga olgan turli xil folklor merosiga ega. Qoraqalpoqlarning ertaklari va afsonalari ko'pincha ularning dunyoqarashi, e'tiqodlari, urf-odatlarini va tarixini aks ettiradi. Ular qahramonlar, qahramonlar, donishmandlar va oddiy odamlar haqida gapirib, donolik va axloqiy saboqlarni yetkazadilar. Qoraqalpoq mifologiyasi

tabiat, hayvonot dunyosi va xalqning kundalik hayoti bilan chambarchas bog'liq. Qo'shiqlar va raqslar qoraqalpoqlar hayotida muhim rol o'ynaydi, ularning quvonchlari, qayg'ulari, sevgisi, mehnati va bayramlarini aks ettiradi. Shuningdek, ular milliy qahramonlar, janglar va g'alabalar bilan bog'liq tarixiy voqealarni etkazishadi. Hikmatlar va maqollar qoraqalpoq madaniyatida donolik va nasihatning mashhur vositasidir. Ular ajdodlar tajribasini yetkazish va avlodlar o'rtasidagi aloqani mustahkamlash orqali axloqiy qadriyatlar va xulq-atvor qoidalarini shakllantirishga yordam beradi. Shunday qilib, folklor qoraqalpoq madaniyatida muhim rol o'ynaydi, bu xalqning noyob merosini saqlab qolish va etkazishga yordam beradi va ularning o'ziga xosligi va o'z-o'zini anglashini shakllantiradi.

Folklor xalqning madaniy merosining muhim elementi bo'lib, odamlarda axloqiy qadriyatlar, axloq, madaniy meros va o'z-o'zini anglashni shakllantirishga hissa qo'shadigan yuqori tarbiyaviy salohiyatga ega. Folklor ertaklari, afsonalar, masallar, qo'shiqlar va raqslar nafaqat madaniyatning go'zalligi va boyligini aks ettiradi, balki shaxsni tarbiyalaydi, axloqiy tamoyillarni rivojlantiradi va hayot tamoyillarini shakllantiradi. Donolik va tajribani folklor asarlari orqali etkazish odamlarda axloq va hissiy intellektni shakllantirishga ta'sir qilishning asosiy usullaridan biridir. Ertaklardagi dono darslar dunyoni tushunishga, yaxshilikni yomonlikdan qanday ajratishni o'rganishga, hamdardlik va rahm-shafqatni rivojlantirishga yordam beradi. Folklor odamlarga o'z tarixi, urf-odatlarini, urf-odatlarini va xalq qadriyatlarini tushunishga imkon berish orqali o'ziga xoslikni shakllantirishga yordam beradi. Bu milliy ongni mustahkamlaydi va o'z madaniyatiga tegishli bo'lish tuyg'usini shakllantirishga yordam beradi va shu bilan ma'naviy merosni boyitadi. Folklor hikoyalari, qo'shiqlar va raqslar orqali tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirish shaxsni tarbiyalashning muhim elementidir. Ular nafaqat tasavvur va ijodkorlikni rivojlantiradi, balki o'zlarini va his-tuyg'ularini ifoda etishga yordam beradigan ijodkorlikni ilhomlantiradi. Oila, sevgi, do'stlik va o'zaro yordamning folklor motivlari orqali oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash jamiyatda ma'naviy va axloqiy asoslarni shakllantirishga yordam beradi. Folklor odamlarni birlashtiradi, oila a'zolari o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlaydi va har bir shaxsning ichki dunyosini boyitadi. Shunday qilib, folklor shaxsni tarbiyalashda, dunyoqarashni shakllantirishda va odamlarda axloqiy fazilatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi, madaniy merosni saqlab qoladi va ushbu madaniyatning har bir tashuvchisiga o'zini folklorning katta va noyob dunyosining bir qismi sifatida his qilishiga yordam beradi.

Xulosa. Shunday qilib, qoraqalpoq xalqining folklor asarlari ularning madaniyati, urf-odatlarini va qadriyatlarini aks ettiruvchi qimmatli merosdir. Ular xalqning his-tuyg'ulari va ta'limotlarini aks ettiruvchi musiqiy, lirik va epik asarlardir. Folklor asarlari nafaqat ko'ngil ochish vositasi, balki qoraqalpoq xalqining tarixi va merosini saqlash va keyingi avlodlarga yetkazish usuli bo'lib xizmat qiladi. Bu asarlarning barchasi bu xalqning madaniy boyligining ajralmas qismi hisoblanadi. Shuningdek, ushbu asarlarning barchasida yetuj insonni tarbiyalash masalasi birinchi o'rinda turibdi.

References:

1. Akramov, M. (2023). SHARQ ALLOMALARINING TA'LIM-TARBIYA HAQIDAGI QARASHLARI. Models and methods in modern science, 2(2), 159-171.

2. Rustamova, R. (2022). OILA MUSTAHKAMLIGINI TA'MINLASHDA YOSHLAR TARBIYASINING AHAMIYATI. Science and innovation, 1(B8), 34-39.
3. Tayirovna, S. S. (2024). QORAQALPOQ ADABIYOTIDA IBRAYIM YUSUPOV IJODI. SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI, 1(6), 330-334.
4. Xolmurodova, O. A. UDK: 398.2 ERTAK JANRIDA KUMULYATIV STRUKTURA–RUS, INGLIZ XALQ ERTAKLARI MISOLIDA. ILMIY AXBOROTNOMA, 106.
5. Yuldashali o'g'li, A. D. (2024). SHARQ MUTAFAKKIRLARINING YOSHLARDA FUQAROLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH BORASIDAGI PEDAGOGIK QARASHLARI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 16(2), 96-105.
6. Айтмуратова, З. (2023). РУЎХЫЙ КӘМИЛЛИКТИ ҚӘСТЕРЛЕГЕН АЛЫМ. Евразийский журнал академических исследований, 3(11), 219–222. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/23562> DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10213204>